

INTRODUCERE

Menținerea păcii și securității internaționale reprezintă scopul de bază al dreptului internațional contemporan. Or, starea de pace este una necesară și corespunde plenar năzuințelor comunității internaționale. Dacă această stare necesară de pace – care nu este o stare naturală, ci una politică, consfințită printr-un tratat internațional – va fi ruptă de către una din părțile contractante, această încălcare va afecta, de asemenea, statele terțe. Astfel, starea de pace, ca și starea de război, este consecința unui sistem de voințe convergente.

Omenirea a încercat să limiteze recurgerea la război, prin crearea sistemului de securitate al Societății Națiunilor (SN) și chiar să excludă războiul din practica internațională a statelor, prin crearea celui de-al doilea mecanism universal de securitate colectivă al Organizației Națiunilor Unite (ONU), dar fără rezultat. Astăzi, suntem martorii a peste 60 de conflicte armate ce se desfășoară pe glob. Atât timp cât statele nu renunță să recurgă la aplicarea forței, aceasta va fi legitimă. De altfel, forța este necesară în orice societate, pentru a obliga la respectarea dreptului, pentru a-i pedepsi, la nevoie, pe cei care nu l-au respectat. Totodată, pentru a preveni aplicarea arbitrară a forței în relațiile interstatale, omenirea a fost pusă în fața problemei creării paliativelor violenței, care sunt de proveniență diferită și care presupun: apelarea la teoria răspunderii internaționale, aplicarea diverselor procedee în scopul reglementării pașnice a diferendelor internaționale și, nu în ultimul rând, se încearcă să fie localizat teritorial un anumit conflict, prin adoptarea statutului de neutralitate [115, p. 62].

Deși veche în practica internațională, neutralitatea a fost fundamentată din punct de vedere teoretic abia în secolul al XVII-lea, de către Hugo Grotius. Abordare, de altfel, *imperfectă* a instituției neutralității, pe care o cunoaștem în zilele noastre, dar căreia îi dedicăm un loc aparte în prezenta lucrare, deoarece reprezintă prima încercare de expunere teoretică a neutralității.

În ceea ce privește conținutul neutralității, acesta a evoluat și s-a modificat ca urmare a dezvoltării și transformării dreptului internațional. În vederea interpretării conținutului acestui statut, juriștii și liderii politici porneau de la teze simple, demonstrate de practicile seculare ale statelor, ajungându-se până la afirmații radicale, uneori absurde.

În această ordine de idei, la 11 septembrie 1931, M. de Madariaga a declarat de la tribuna Adunării Societății Națiunilor: „*Nu mai există neutralitate*”. Afirmatie prematură. Vom vedea, pe parcursul studiului, că aceasta nu corespunde realității. După Primul Război Mondial, odată cu crearea Societății Națiunilor, s-a simțit un declin al neutralității. Aceasta se explică prin faptul că, în general, neutralitatea și solidaritatea sunt două concepte dificil de conciliat și, cu atât mai mult, în particular, statutul de neutralitate și mecanismele de securitate colectivă sunt concepte radical opuse în teoria pură a dreptului internațional.

Ținem să amintim faptul că, de-a lungul istoriei civilizației umane, neutralitatea a fost pronunțată de nenumărate ori cu ocazia diferitelor evenimente, de către politicieni și juriști și calificată deseori ca fiind „*criminală*” sau „*imorală*”, apogeul acestei atitudini negative fiind marcat de cuvintele lui Napoleon al III-lea, care numea neutralitatea „*un lucru excelent (...) pe timp de pace*” [137, p. 41]. În pofida faptului că statutul de neutralitate era condamnat sau, cel puțin, neglijat, această instituție a dreptului internațional a demonstrat o abilitate remarcabilă de supraviețuire în cadrul relațiilor internaționale. În acest context, respingem categoric tentativele de aplicare a maximei lui Loysel, ale unor autori care tratează neutralitatea „*Qui peut et n'empêche pêche*” [107, p. 39] (în trad. „*Cine nu poate și nu împiedică, contribuie*”), ca fiind complet nefondate, fapt care ce va fi demonstrat până la finele acestui studiu.

Ab initio, neutralitatea se manifesta exclusiv prin neparticiparea statelor la conflictele armate în desfășurare. Din acest motiv, până nu demult, în doctrina dreptului internațional erau studiate și elaborate, în esență, problemele neutralității în timpul războiului. Astăzi, însă, conținutul neutralității a evoluat și a completat, esențial, concepția neutralității, care produce efecte și pe timp de pace, presupunând deja acțiuni active ale statelor neutre în lupta pentru menținerea păcii. Aceasta, însă, nu se limitează la neincluderea în blocurile militare. Din aceste considerente, statutul de neutralitate se include în categoria de principii care au dobândit un caracter pozitiv, alături de principiul neamestecului în afacerile interne ale unui stat, regulile referitoare la relațiile diplomatice, principiul *pacta sunt servanda* și multe altele.

Este necesar să precizăm faptul că statele neutre nu sunt neutre în afacerile legate de pace și de război, ele optând pentru dezvoltarea relațiilor amicale între state, menținerea păcii și securității internaționale. Mai mult decât atât, experiența celor două Războaie Mondiale a demonstrat că neutralitatea, în forma sa inițială, nu mai este posibilă. În momentul în care statele sunt amenințate de un război,

atitudinea de indiferență venită din partea lor va fi una irațională. În situația în care nu există o amenințare de război, atitudinea de indiferență poate încuraja statul care se pregătește de război. Iar dacă, în mod cert, conflictul este declanșat, indiferența favorizează extinderea conflictului, iar neutralitatea nu mai reprezintă un simbol al păcii. Din considerentele expuse mai sus, considerăm ca fiind cel puțin irelevantă teza expusă de M. Hymans, fostul ministru al Afacerilor Externe al Belgiei: „*Neutralitatea este egoism*” [107, p. 36].

În contextul enunțat mai sus, considerăm că, astăzi, prezintă o importanță deosebită instituția neutralității permanente, care implică unele angajamente, în raport cu statutul de subiect de drept. În pofida faptului că, în mod cert, conceptul de neutralitate permanentă există de aproximativ două secole, în doctrina dreptului internațional continuă disputele cu privire la natura juridică și conținutul acestui statut, precum și la cele referitoare la drepturile și obligațiile ce decurg din statutul de neutralitate permanentă. Considerăm oportun să ne propunem, pentru cercetare, această instituție juridică, deoarece, în acest moment, nu există un tratat internațional care să reglementeze disciplina respectivă.

Actualitatea prezentului studiu rezultă în mare parte din considerentul că, în ultima vreme, suntem martorii unor evoluții și schimbări dramatice care, într-o oarecare măsură, pun în pericol securitatea internațională, și anume înmulțirea conflictelor armate, atingerile aduse mediului înconjurător, terorismul etc. Răspunsul la aceste amenințări este posibil doar prin cooperarea internațională. Iar statutul de neutralitate permanentă ne oferă acel mijloc specific de menținere a securității internaționale.

Pentru Republica Moldova, tematica abordată este deosebit de actuală, fiind deseori întâlnite – atât în presă, cât și în unele lucrări științifice – teze despre caracterul declarativ, formal al statutului de neutralitate permanentă, proclamat în anul 1994. În acest sens, în ultimul capitol al prezentului studiu, ne propunem să cercetăm detaliat conținutul statutului de neutralitate permanentă, prin prisma evoluției istorice a acestuia și ținând cont de experiența altor state în materie.

Mai mult decât atât, necesitatea prezentului studiu rezidă și în faptul că, astăzi, în doctrină nu se reușește a fi definită exhaustiv noțiunea de neutralitate. Astfel, doctrinarii încearcă să degajeze anumite principii sau norme, interpretând tratatele care constituie sursa principală a istoriei raporturilor juridice interstatuale. Ei insistă asupra unui anumit element, plasându-se fie de partea neutrului, fie de partea beligerantului. Doctrinarii studiază efectele neutralității unui stat în raport cu un individ sau cu un grup. Ei demonstrează aspectele pur militare ale

neutralității sau repercursiunile sale economice. Se situează, în general, într-un loc determinat în spațiu și într-un moment precis în timp. Sunt în situația de a uni, într-un singur „fluviu”, diversele curente, deoarece nu sunt în fața unei noțiuni pur juridice [104, p. 11].

În prezenta lucrare vom pune accentul pe cercetarea rolului neutralității permanente în sistemul universal de securitate colectivă, propus de Societatea Națiunilor, la care juriștii de notorietate au dezvăluit compatibilitatea acestor două categorii: neutralitate permanentă și participarea la măsurile realizate de această organizație, în vederea asigurării păcii internaționale, în două cazuri: războiul just și războiul injust. Un alt element care intervine, de asemenea, în contextul subiectelor propuse pentru cercetare privește atitudinea statelor neutre, ocazional, în fața agresiunii, neutralitatea devenind, astfel, puțin compatibilă, în opinia autorului francez P. Reuter, cu sistemele organizate, cum ar fi cel al Societății Națiunilor sau al Organizației Națiunilor Unite [138, p. 555].

Totodată, ținând cont de faptul că scopurile prezentei lucrări sunt examinarea drepturilor și obligațiilor statelor neutre în condițiile de pace și determinarea rolului neutralității în vederea menținerii păcii și securității internaționale, cazul neutralității ocazionale va fi cercetat într-o manieră succintă. În această ordine de idei, drepturile și obligațiile statului neutru, în cazul neutralității ocazionale, cercetate în Capitolul 2, sunt analizate doar cu scopul prezentării complete a instituției neutralității. Ne fondăm opțiunea bazându-ne pe argumentele de mai jos:

Primo, neutralitatea permanentă a statelor produce efecte în timp de război și în timp de pace. Scopul nostru nu este de a examina aici îndatoririle neutrilor pe timp de război. Regulile care trebuie să fie respectate la acest subiect sunt precizate în doctrină. Or, acesta este obiectul de studiu al lucrărilor de drept internațional umanitar. Putem doar să sperăm că ele vor fi din ce în ce mai mult respectate. Dimpotrivă, obligațiile care derivă pe timp de pace din neutralitatea permanentă nu sunt determinate cu aceeași precizie și, deseori, contează ca statele permanent neutre să aibă o noțiune clară a drepturilor și îndatoririlor lor, pentru a avea o conduită ireproșabilă.

Secundo, atât neutralitățile tradiționale, cât și cele convenționale au o trăsătură comună, și anume *sunt durabile*, adică nu sunt temporare, cum este situația neutralității ocazionale declarate sau de fapt. Deși ambele categorii răspund necesităților de stabilitate și de pace, în plan filosofic, neutralitățile durabile reprezintă o strălucită manifestare a tendinței statice a umanității, opusă

tendinței dinamice. Astfel, neutralitatea ocazională, reieșind din caracterul său tranzitoriu, prezintă, în contrast cu neutralitatea permanentă, o natură echivocă, ea izvorând dintr-o simplă oportunitate politică și, fiind camuflată de îndatorirea de imparțialitate, pregătește deseori terenul favorabil pentru apariția celor mai aprinse ambiții [104, p. 7].

Tertio, ignorând faptul că, în literatura de specialitate, se pune accentul major pe efectele neutralității permanente pe timp de pace, aceasta nu trebuie să fie interpretată extintiv, or, susținem pe deplin opinia lui Hanspeter Neuhold: „*Neutralitatea permanentă nu poate fi declarată într-un vid politic, ea necesită un conflict căruia să se aplice*” [124, p. 26].

Rezumând, scopul final al lucrării de față este crearea unei imagini reale, echilibrate și atotcuprinzătoare referitoare la noile provocări la adresa conceptului de securitate internațională, și anume evaluarea rolului statelor permanent neutre, în vederea prevenirii și soluționării diferendelor internaționale, precum și pentru menținerea păcii.

Mai mult decât atât, în acest moment este necesară o nouă concepție a neutralității, ținând cont de evoluția dreptului internațional public și de situația de la începutul secolului XXI. Această concepție a neutralității va trebui să răspundă la întrebarea de importanță majoră: Care este natura și volumul obligațiilor care sunt impuse statelor permanent neutre?

Ținând cont de faptul că nucleul lucrării îl constituie problema interacțiunii statutului de neutralitate al unui stat cu exigențele impuse de sistemele regionale și universale de securitate colectivă, propunem lucrarea spre atenția organelor statului abilitate cu asigurarea securității, ca având o importanță deosebită, atât teoretică, cât și practică.

Concluziile expuse la finele prezentei lucrări pot servi la elaborarea unei baze conceptuale viabile a statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova. Ele pot fi privite și ca recomandări adresate organelor de resort pentru ameliorarea cadrului legislativ în domeniu, precum și pentru o conturare precisă a direcțiilor politicii externe a Republicii Moldova, în vederea afirmării pe plan internațional a statutului de neutralitate permanentă.

De asemenea, sperăm că studiul nostru va atrage atenția juriștilor, pentru a le permite aprofundarea problemelor pe care le-am ridicat și pentru a transpune rezultatele în domeniul dreptului internațional.